

FRANJO TRANKVIL ANDREIS KAO FILOZOF S OSVRTOM NA CICERONSKE FRAZE U DIJALOGU *PHILOSOPHANDUMNESIT*

Sažetak

U ovome se radu tematizira filozofska pozicija Trogiranina Franje Trankvila Andreisa (1490. – 1571.) na osnovi njegova filozofskog dijaloga Philosophandumne sit, tiskana 1545. godine. Nakon što je ukratko opisan povijesni i misaoni kontekst u kojem Andreis piše ovo djelo, prelazi se na sam sadržaj i interpretaciju dijaloga Philosophandumne sit, pri čemu se Andreisovu filozofsku poziciju postavlja u kontekst aktualnih humanističko-renesansnih filozofskih strujanja. Dijalog Philosophandumne sit zapravo je rasprava o najboljem načinu življenja, odnosno rasprava o cilju i svrhi čovjekovoj te o ljudskoj sreći.

Iz cijeloga dijaloga razvidno je da Andreis zagovara način življenja u kojemu čovjek poštuje prirodu i njezine zakone, no (vodeći se natprirodnim načelima pravednosti, pobožnosti i svetosti) nadilazi ih. U tom nadilaženju prirode, razum, kao najuzvišeniji dio ljudske duše, da bi zavladao ostalim nižim dijelovima duše, more biti obrazovan, oplemenjen filozofijom. Filozofijom razum stječe spoznaju pravednoga, što mu onda omogućuje život proživljen u vrlini. Nagradu pak života proživljena u vrlini Trankvil Andreis vidi u transcendentnome, dakle, u životu nakon prirodne smrti.

U drugome dijelu rada, koristeći se računalnim programom „musaio“, uspoređuju se uočene fraze u spomenutom Andreisovu dijalogu s frazama u Ciceronovu proznom opusu. Nakon analize, zaključuje se da je Andreis u stilskome smislu bio pod velikim Ciceronovim utjecajem.

Ključne riječi: Franjo Trankvil Andreis; Philosophandumne sit; Ciceron; hrvatski latinizam; renesansna filozofija.

ZVONIMIR GLAVAŠ*

UDK: 929 Andreis
Trankvil

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljen: 28. veljače 2018.

* Zvonimir Glavaš, student poslijediplomskog studija na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Mostaru, zglavas1@gmail.com

Uvod

U radu se tematizira filozofski dijalog koji je napisao Andreis i objavio pod naslovom Andronici Tranquilli Parthenii Dalmatae *Dialogus philosophandumne sit? Ex officina Hieronymi Vietoris: Cracouiae AD MDXLV (1545.)*. Pored toga dijaloga napisao je Andreis filozofsko djelo *Dialogus Sylla*, Strassburg, 1527.¹ Ta dva njegova djela daju pravo da se Andreisa promatra kao filozofa.

Na početku rada, opisavši prvo kontekst Trankvilove filozofije (a to je, naravno, kontekst humanizma i renesanse te filozofije humanističko-renesansnoga razdoblja), razmatra se njegova filozofska pozicija i osobito njegovi specifični doprinosi humanističkoj filozofiji. Potom se iznosi sadržaj i interpretira njegov dijalog *Philosophandumne sit*. U drugome se dijelu rada, koristeći se alatom „musaios“, uspoređuju fraze i frazeološki izrazi djela *Philosophandumne sit* s Ciceronovim proznim opusom.

1. Franjo Trankvil Andreis kao filozof s posebnim osvrtom na dijalog *Philosophandumne sit*

Da bi se valjano moglo promišljati o Andreisovoj filozofskoj poziciji i pravilno interpretirati njegova dva filozofska djela, nužno ga je promatrati u povijesnome i misaonome kontekstu u kojem on živi, djeluje i stvara. „Franjo Trankvil Andreis pripada zreloj generaciji hrvatskih humanista.“² Rođen je 1490. u Trogiru, od 1508. pa sve do svoga povratka u rodni Trogir (vjerojatno 1549.) boravi po europskim gradovima djelujući kao profesor klasičnih jezika, kao poslanik i političar, ali i kao epistolograf, pjesnik, filozofski pisac i esejist. Trankvil Andreis je dakle „uronjen“ u svoju epohu humanizma i renesanse,³ a po svojoj svestranosti može se reći i da je humanist u svoj punini toga pojma.⁴

¹ Navodi se i kao: *Sylla, de vita privata*. Strasbourg, 1527., odnosno: *Dialogus Sylla. De vita privata (O privatnom životu)*, Strasbourg, gdje u razgovorima između Cezara, Sule i Pompeja razmatra slast smirena uživanja privatnoga života. Djelo je posvetio Janusu Laskarisu, čuvenomu Grku, učitelju grčkoga jezika i književnosti, koji je bio u službi francuskoga kralja Franje I. radeći na preporodu klasičnih nauka u Francuskoj.

² Nikica Kolombić, „Trankvil Andreis u okviru hrvatskog i evropskog humanizma“, *Krvava rijeka*, Globus, Zagreb, 1979., str. 318.

³ „Za Trankvila možemo reći da je kompletan humanist, da je ne samo svojim pisanim radom nego i svojim javnim djelovanjem, pa i svojom službom, dakle svestrano, afirmirao svoja humanistička shvaćanja.“ N. Kolombić, nav. dj., str. 318.

⁴ Usp.: „I zaista, Fran Andreis (Trankvil Andronik 1490-1571), trogirski humanist, profesor klasičnih jezika, poslanik, političar, epistolograf, pjesnik, filozofski pisac i esejist, jedan je od najzanimljivijih i najneobičnijih ličnosti našeg humanizma. Po nekim svojim crtama on je tipičan predstavnik novog

Humanizam je kulturno-povijesni fenomen nastao i oblikovan u talijanskim gradovima u 14. stoljeću, a obilježen je interesom za antičku prošlost i dosege grčke i rimske kulture i civilizacije općenito, a ta novootkrivena antička baština predstavlja suprotstavljanje srednjovjekovnomu, dogmatskom mentalitetu i svjetonazoru. On dovodi čovjeka u središte svoga zanimanja i meditira nad poštovanjem ljudskoga dostojanstva. Neosporna je činjenica, što se vidi i iz broja naslova posvećenih raspravi o čovjeku, da u humanizmu i renesansi čovjek najviše razmišlja i analizira sebe samoga.⁵ Humanizam se i renesansu također često definira kao „otkriće svijeta i čovjeka“, no sam pojam renesansa (ponovno rođenje) upućuje da bi ispravnije bilo govoriti o *ponovnome* otkriću čovjeka. Takvom formulacijom upućeni smo nužno na pitanje „što je bilo u međuvremenu“ (ukoliko se čovjek ponovno „otkrio“). Zašto se baš u razdoblju renesanse tako jasno artikulirao „problem“ čovjeka? Odgovor zacijelo leži u nezadovoljstvu srednjovjekovnim iskustvom čovjeka gdje je upitno može li se uopće govoriti o sebeiskustvu čovjeka, jer je srednjovjekovnomu čovjeku put do sebe samoga bio posredovan odnosom prema Bogu, onako kako je to utvrđeno božanskom objavom i Crkvom kao vrhovnim, jedinim i neupitnim autoritetom u tumačenju božanske objave, kojom se pak tumačila sveukupna stvarnost.⁶ Renesansni čovjek, dakle, nezadovoljan srednjovjekovnim iskustvom čovjeka, dovodi u pitanje srednjovjekovni sustav tumačenja stvarnosti, koji je bio zatvoren i označavao zatvorenu sliku svijeta, „što je u vidu stabilnog koordinatnog sustava sadržavala odgovore na gotovo sva pitanja, pa i na pitanja o čovjeku“⁷ i traži novu sigurnost nastojeći se samoodrediti. Razdoblje humanizma i renesanse moglo bi se onda nazvati i

---

aktivnog čovjeka širokih vidika i nemirna duha, uvijek željan novih spoznaja i neprestanog usavršavanja svoje ličnosti, upravo opsjednut svojim vizijama koje želi provesti u djelo.“ Vedran Gligo, „Trankvil Andronik Dalmatinac i njegova protuturska aktivnost“, *Mogućnosti*, 27 (1980.) 10/11, Split, str. 1074.

⁵ „Ono što ostaje neosporno jest činjenica, što proizlazi iz broja naslova tekstova posvećenih problemu čovjeka, da čovjek u renesansi postaje uistinu najomiljenijom temom.“ Erna Banić-Pajnić, „Veliko čudo – čovjek. Problem čovjeka u djelima hrvatskih humanističko-renesansnih filozofa“, u: Erna Banić-Pajnić – Mihaela Girardi Karšulin – Marko Josipović (ur.), *Magnum miraculum – homo (Veliko čudo – čovjek)*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 10. Usp. Nikica Kolumbić, „Počeci humanističkih nastojanja u hrvatskim stranama“, u: Nikica Kolumbić, *Krvava rijeka Franjo Trankvil Andreis*, Globus, Zagreb, 1979., str. 303.

⁶ „Pitanje je to može li se u srednjovjekovnom iskustvu čovjeka (uz uvažavanje svih razlika u pristupima, koncepcijama i različitim rješenjima što se javljaju u različitim fazama toga dugog duhovno-povijesnog razdoblja) uopće govoriti o sebeiskustvu čovjeka, odnosno možemo li pritom govoriti o sebeiskustvu čovjeka u pravom smislu te riječi, s obzirom na činjenicu da je ovdje čovjeku put do njega samog posredovan tek odnosom spram Boga, da je čovjek sebi posredovan time što mu je određenje čovjeka (za)dano, posredovano božanskom objavom, i uvjetovano na objavljenoj istini utvrđenim tumačenjem svijeta i čovjeka.“ Erna Banić-Pajnić, nav. dj., str. 10-11.

⁷ Usp. isto, str. 12.

vremenom „dezorijentiranosti“, traženja nove sigurnosti, jer se stari misaoni sustav uvelike dovodi u pitanje, a novi još uvijek nije pronađen. Iako većina renesansnih mislioca, a među njima je i Trankvil Andreis, ne odbacuju kršćanski relacijski sklop Bog – svijet – čovjek jer ne smatraju da je istina o stvarnosti tek ono do čega mogu doći prirodnom moći spoznavanja, ipak se opiru kasnosrednjovjekovnoj tezi o Božjoj svemoći koja je kao apsolutna volja izlazila izvan domašaja čovjekove moći spoznavanja.⁸ Stoga će se mnogi tekstovi renesansnih filozofa, a i samog Andreisova dijaloga *Philosophandumne sit* upravo baviti mogućnošću ljudske spoznaje jer će definicija čovjeka ovisiti upravo o odgovoru na pitanje: što čovjek može spoznati? Sveobuhvatnije rečeno, antropološka se problematika izvodi iz etičke, a etička iz ontologijske problematike.⁹ Ili, drugim riječima, definicija i određenje čovjeka izvirat će posljedično iz tumačenja sveukupne stvarnosti. Definicija i određenje čovjeka posljedično će pak utjecati na određenje najboljega načina življenja.

Bitna značajka renesansnoga humanizma jest i činjenica da određenje čovjeka nije nešto već dato i definirano, nego biti čovjekom znači postajati čovjekom uz određeni napor. Put koji se mora prijeći od toga, nazovimo tako, „neplemenitog“ čovjeka do „pravog čovjeka“ ili samo „čovjeka“ postiže se pomoću obrazovanja. Andreis će u dijalogu *Philosophandumne sit* posebno naglasiti upravo taj moment obrazovanja, odnosno potrebu proučavanja filozofije, kako bi se moglo spoznati pravednost i pravi životni put.

Većina renesansnih mislilaca definirat će kao najviši ljudski cilj „gledanje Boga“ ili „gledanje božanskoga uma“ (*contemplatio divinae mentis*), a pri realizaciji toga cilja nastojat će uskladiti kršćanski svjetonazor s antičkim određenjem čovjeka i njegove svrhe.¹⁰ Pri tome se autori susreću s dilemom: treba li taj krajnji ljudski cilj: *contemplatio divinae mentis* shvatiti (kao što se shvaćalo prijašnjih stoljeća) kao nagradu

⁸ Usp. isto, str. 14.

⁹ Usp.: „Antropološka je problematika svagda predpostavkom etičke, a ova je opet u bitnoj svezi s ontologijskom problematikom.“ Isto, str. 17.

¹⁰ „U većine je njih kao najviši čovjekov cilj i najviša sreća određeno ‘gledanje Boga’, ‘gledanje božanskog uma’. I većina će njih, u iznošenju projekta realizacije toga cilja, inzistirati na sukladnosti kršćanskoga zacrtavanja čovjekova cilja s antičkim određenjem čovjeka i njegove svrhe, njegova cilja. Kad govorimo o antičkom određenju, mislimo pritom, prije svega na Aristotelove postavke, napose one iznijete u *Nikomahovoj etici*. Pritom se Aristotelovo poimanje najblaženijeg života za čovjeka – mislono promatranje – kao najblaženija djelatnost božanskog dijela čovjeka (uma) nastoji dovesti u sklad s kršćanskim koncipiranim blaženstvom, što se čovjeku podaruje kao dar Božji i nagrada za krepostan život; ujedno se kršćanski koncipiran najviši ljudski cilj i blaženstvo (i kao nagrada što biva po Božjoj milosti) dovodi u svezu i čak izjednačuje sa spoznajom prvog uzroka bića i onoga po čemu bića jesu, božanske biti što biva prirodnom ljudskom spoznajom, da bi se onda, napokon, pokazalo kako je onako kršćanski određeni cilj dokučiv čovjekovoj prirodnoj spoznaji, dakle svim ljudima, čime se nastoji neutralizirati djelovanje faktora Božje milosti.“ Isto, str. 21–22.

što biva dodijeljena kreposnu čovjeku po Božjoj milosti ili pak „gledanje božanskog *uma*“ definirati kao nešto što se postiže ljudskom spoznajom i, samim time, bez djelovanja Božje milosti. Dodatno je kolebanje pojedinih autora oko toga treba li *contemplatio divinae mentis* smjestiti u ovaj ili u zagrobni život.¹¹ Trankvil u dijalogu *Philosophandumne sit* iznosi zanimljiv kompromis u kojem aristotelovski *bios theoretikos*, kao najviši oblik življenja, odnosno život proživljen u kreposti, tek služi kao priprava za *contemplatio divinae mentis*, koji je smješten u onostranosti.¹²

Sreću renesansni humanizam doživljava primarno kao funkciju osjećaja sigurnosti, a „pretpostavka bilo kakove sigurnosti za čovjeka jest mogućnost sigurne spoznaje zbilje“¹³, odnosno traži se racionalna utemeljenost svega. Drugačije rečeno, renesansni mislioci u svojim raspravama o smislu ljudskoga života, o sreći, pa samim time i o najboljem načinu života, žele čimbenik nepredvidivoga svesti na minimum. Sasvim je logičan onda i njihov poziv na obrazovanje. U tome pozivu na stjecanje znanja renesansni mislioci stavljaju naglasak na znanje, i to ono znanje koje će koristiti čovjeku. Uz to primjenjivo znanje slijedi i pozivanje renesansnih mislilaca na aktivan život obrazovanoga pojedinca u ljudskoj zajednici što se postavlja kao neophodan uvjet ispunjenja ljudskosti.¹⁴

Dijalog *Philosophandumne sit* zapravo je rasprava o najboljem načinu življenja, odnosno rasprava o cilju i svrsi čovjekovoj i napokon o ljudskoj sreći (ako pita o tome koji način življenja čovjeka najvećma čini sretnim):¹⁵

Trankvil dakle polazi od pitanja čemu treba dati prednost – studiju filozofije ili životu kojim čovjek udovoljava prohtjevima tijela rukovodeći se prirodnim porivima. Rasprava započinje razglabanjem o bavljenju filozofijom kao određenom načinu življenja, čime se Trankvil zapravo pridružuje diskusijama o jednom tipično humanističko-renesansnom toposu – raspravi oko *bios theoretikos*, odnosno o tome treba li više nastojati oko duhovnih ili tjelesnih naslada.¹⁶

¹¹ Usp. isto, str. 22.

¹² „Kao ilustracija pak one težnje ka kompromisu dviju tradicija može poslužiti Trankvilov tekst *Philosophandumne sit* prema kojemu je *bios theoretikos*, kao najviši oblik *ljudskog* življenja, i kao život u kreposti određen tek kao priprava za realizaciju najvišeg ljudskog cilja, ‘gledanje božanskog *uma*’, koji je položen u onostrano i smatra se nagradom ‘pravednima i pobožnima’ (s jamstvom pravednosti utemeljenim u vjeri).“ Isto, str. 22.

¹³ Usp. isto, str. 26.

¹⁴ Usp. isto, str. 28.

¹⁵ Usp. E. Banić-Pajnić, „Trankvil Andreis o filozofiji i ljudskoj sreći“, u: Erna Banić-Pajnić – Mihaela Girardi Karšulin – Marko Josipović (ur.), *Magnum miraculum – homo. Veliko čudo – čovjek: humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 79.

¹⁶ Isto, str. 80.

Stavovima pripovjedačeva sugovornika, „natprosječno upućenog u knjige“, vrlo je radikalno dovedeno u pitanje tradicionalno aristotelovsko-kršćanski koncept viđenja sveukupne stvarnosti. Temeljno je pitanje cijeloga *dijaloga* treba li čovjek dati prednost studiju filozofije (što za Trankvila u konačnici označava duhovnu sferu čovjeka) ili pak tijelu i tjelesnim porivima. Trankvilov sugovornik stoji, dakle, čvrsto na poziciji da čovjek mora dati primat prirodi, što znači preferirati tijelo i tjelesne porive. Sugovornik argumentira svoju poziciju tvrdeći da je priroda božanskoga podrijetla, stoga treba poštivati njezinu mudrost. Autor čak spominje sintagmu providenja prirode (*providentia naturae*). Mudar će čovjek, prema ovome svjetonazoru, pravilno činiti ako bude slijedio tjelesne instinkte. Trankvil, odnosno drugi sugovornik, koji (to je razvidno iz konteksta) izriče autorov stav, replicira svome sugovorniku da prirodi treba poštovati i slijediti je, no čovjek ne smije ostati na toj razini jer za postizanje konačnoga ljudskog cilja, a Trankvil Andreis (kao i mnogi drugi suvremenici njegova habitusa) smatra da je za to promatranje božanskog uma, što se postiže u životu poslije smrti, potrebno nadići prirodu. Nadići prirodu znači uz mnogo napora, preciznije uz mnogo učenja i obrazovanja, ili u konačnici, filozofijom steći vrlinu. Stoga je život posvećen filozofiji najuzvišeniji način života i ujedno prava metoda stjecanja mira u duši i vrline. Ovako proveden život omogućuje čovjeku ostvarenje svoga konačnog cilja, a to je, kako je prethodno spomenuto, *contemplatio divinae mentis* u onostranosti.¹⁷

Valja uočiti da Trankvil Andreis, iako poštuje sugovornikovu tezu o poštivanju prirode i o poštivanju potreba tijela, ipak dualistički promatra relaciju duše i tijela, podređujući tijelo duši. Dualistički promatra i vrlinu definirajući je na jednome mjestu kao življenje u „tijelu kao da se živi izvan tijela“¹⁸. Dualizam *voluptates animi – voluptates corporis, regnum gratiae – regnum naturae* stara je tema (od vremena Platona i Aristotela), no ono što je specifično kod Trankvila Andreisa i ostalih humanističko-renesansnih autora, upravo je novi kontekst, novo okruženje. Novost koju donose humanizam i renesansa najviše će se očitovati u želji njihovih predstavnika za kompromisom između antičkih (grčko-rimskih) i kršćanskih stajališta. Težnja za kompromisom očituje se i u određivanju najviših vrlina, pri čemu je pravednost područje filozofije, a pobožnost proizlazi iz vjere.¹⁹ Kad bi vrlo sažeto trebalo iznijeti

¹⁷ Usp. isto, str. 81.

¹⁸ Usp.: „Štoviše i njegova koncepcija vrline temelj se na takvu dualističkom viđenju relacije duša-tijelo; najviša vrlina sastoji se upravo u tome da se 'živi u tijelu kao da se živi izvan tijela'. Andreis smatra da je upravo takvom načinu življenja osigurana Božja nagrada u onostranom. Živjeti samo za tjelesne nagrade predstavlja grijeh.“ Isto, str. 81.

¹⁹ „Pritom se Andresova težnja za pomirenjem dviju tradicija očituje u koncipiranju najviših vrlina, pri čemu je pravednost (*iustitia*) predmetom filozofskog razmatranja, a pobožnost, pokazivanje volji Božjoj proizlazi iz vjere.“ Isto, str. 90.

Trankvilov stav izražen u dijalogu *Philosophandumne sit*, moglo bi ga se svesti na to da bi on između *regnum gratiae* i *regnum naturae* izabrao *regnum hominis*. *Regnum hominis* u ovom bi kontekstu označavalo, uvjetno rečeno, neki međuprostor između spomenuta dva *regnuma*, odnosno poštivanje prirode i njezinih zakona i istovremeno i nadilaženje prirode.²⁰

Kako je spomenuto, život proveden u filozofiji i stjecanju znanja za Trankvila je najbolji način življenja. Stjecanje mudrosti, odnosno znanja usko je povezano s ljudskom zajednicom, odnosno prenošenjem znanja s generacije na generaciju. Na početku su povijesti ljudi stjecali znanje preko osjetila, brinući se samo za svoje fiziološke potrebe. No tijekom vremena oni se počinju udruživati, raspravljati i razmišljati te tražiti normative za poboljšavanje kvalitete svoga života. Potom se počinju skupljena znanja zapisivati, pa nastaju pisani spomenici kao vrijedna riznica znanja, koja prelazi s naraštaja na naraštaj. Znanje je, odnosno filozofija, stoga, usmjerena na oplemenjivanje i osmišljavanje ljudskoga života. Upravo životom u zajednici čovjek prevladava prirodno stanje i kroz zajednicu stječe mudrost iz koje pak izvire sve vrline, a ponajprije pravednost, pobožnost i svetost.²¹ Tipično je humanistički Trankvilov stav da se čovjekovo ostvarenje odvija u aktivnu životu u interakciji s drugim ljudima. Dakle, njegov je ideal stjecanje znanja i mudrosti, koji izvire iz filozofije, no ujedno i primjena stečenoga znanja i mudrosti u društvu.²² Filozofija omogućuje čovjeku spoznaju pravednoga, a pravednost se očituje u tome da intelekt, kao najuzvišeniji dio duše, upravlja nižim dijelovima duše.²³ Kao što se pojedinac treba upravljati intelektom da bi živio moralno, tako i društvom trebaju vladati najmudriji da bi doseglo svoj najbolji oblik.

Budući da Trankvilov sugovornik u *dijalogu* dovodi u sumnju njegove teze jer se te teze oslanjaju na onostranost i prema tome na racionalno nedokazivo, Trankvil je očito smatrao svrsishodnim dobar dio rasprave posvetiti dokazivanju besmrtnosti jednoga dijela ljudske duše. Sugovornik ujedno podsjeća Trankvila da je ljudska povijest puna primjera u kojima život proveden u pravednosti i pobožnosti nije nagrađen. Autor replicira da će Bog ipak nagraditi te pravednike kad budu oslobođeni tijela, dakle, u onostranosti. Usp. „Non dubitemus igitur, postquam cognitum habemus, Dei bonitatem et iustitiam non esse nomina vana et irrita, eorum animas, qui in corpore vixerunt, tanquam extra corpus vixissent, ad Deum esse redituras, ubi

²⁰ Usp. isto, 33-34.

²¹ Usp. isto, 86.

²² Usp. isto, 86-87.

²³ Usp. isto, 88.

sarcina corporis liberati fuerint ibique mercedem operum esse recepturas.²⁴ Nepravdu, odnosno činjenicu na koju ga upozorava sugovornik – da pravednost često nije nagrađena, Andreis opravdava zanimljivim tumačenjem: ljudi su sastavljeni od duše za koju se brine Bog i tijela za koje se brinu Božji pomoćnici, odnosno nebeska tijela. Upravo zbog toga što nebeska tijela upravljaju tijelom, iako su i ona podložna Božjoj volji, moguće su neke prividne nepravde.

Međutim Trankvil je svjestan da ne raspolaze konačnim racionalnim argumentima u prilog svojim tezama već zaključuje: „necesse enim est ut virtus aliquando praemium reportet...“²⁵. Budući da kroz cijelu raspravu autor naglašava važnost obrazovanja i općenito mudroga i razumnoga života, prikladno je završiti ovaj dio rada citatom zaključnih rečenica *dijaloga* u kojima Trankvil rječito veliča moć razuma i razumnoga života:

Quid autem potest esse honestius illa cogitatione, per quam assequimur, ne obliviscamur nostrae dignitatis crebroque in caelum suspiciamus anhelis expectantes felicem reditum ad Deum? Unde vero maiorem utilitatem redundare putemus, quam ex virium rationis cognitione, cui tanquam imperatrici natura servos affectus subiecit, in eiusque posuit potestate? Quae ut Dei quasi simulacrum est, ita nos ab iniquatione sordium rerum que terrenarum concupiscentia dehortando iubet, contemptis fluxis et caducis, quae pertrahunt in interitum, defigere animum in virtute atque in divinarum rerum contemplatione totos occupari. Unde vitam per innocentiam et virtutem acta a corruptione transibimus in incorruptionem ac ex mortalibus in Deos mutabimur. Has nobis mutationes afferet divina philosophia, quam, si sequemur ducem, ipsa nos (aspirante Deo) recta et beatam vitam adduceret.²⁶

²⁴ „Ne sumnjamo stoga, nakon što znamo da Božja dobrota i pravednost nisu prazna i uzaludna imena, da će se duše onih koji su živjeli u tijelu kao da su živjeli izvan tijela vratiti Bogu kada budu oslobođeni tereta tijela, i ondje će primiti plaću za svoja djela.“ Trankvil Andreis, *Philosophandumne sit / Treba li filozofirati* (pr. o Š. Selak), u: Erna Banić-Pajnić – Mihaela Girardi Karšulin – Marko Josipović (ur.), *Magnum miraculum – homo. Veliko čudo – čovjek: humanističko-renesansna problematika čovjeka u djelima hrvatskih renesansnih filozofa*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 396-397.

²⁵ „...nužno je da vrlina jednom stekne nagradu.“ Nav. mj.

²⁶ „Što mislimo odakle čovjeku dotječe veća korist nego iz poznavanja sila razuma kojemu je priroda kao zapovjedniku podložila ropske strasti i stavila ih u njegovu vlast? Kao što je on prilika Božja, tako nama naređuje odvrćajući nas od prljanja u nečistoći i požude za zemaljskim stvarima, da prezrevši nestalno i prolazno, koje vuče u propast, duh upravimo prema vrlini i posve se zauzmemo promatranjem božanskih stvari. Proživjevši tako život u nevinosti i vrlini prijeći ćemo od pokvarenosti u nepokvarenosti, te iz smrtnika promijeniti se u bogove. Ove će nam promjene donijeti božanska filozofija, budemo li je slijedili kao vodilju sama će nas (uz Božju naklonost) dovesti pravo do blažena života.“ Isto, str. 398-399.

2. Ciceronovi odjeci u Andreisovu djelu *Philosophandumne sit: frazeologija*

U ovome dijelu rada kroz frazeologiju uspoređuje Andreisov prozni izraz u naslovljenome djelu s Ciceronovim proznim izrazom u čitavu njegovu opusu. Prva se fraza nalazi već u drugoj rečenici: „qui virtute, splendore, magnitudine animi aliisque praeclaris dotibus **nemini** hac aetate clarissimorum hominum facile **concesserit**...“²⁷. Izraz **concedere alicui aliqua re** nalazi se i kod Cicerona: „quos concursus facere solebat, quam **se iactare**, quam ostentare, quam **nemini** in illa causa studio et cupiditate **concedere!**“ (Cic., *Deiot.*, 28).

Nešto niže u jednoj Andreisovoj rečenici nalaze se čak tri fraze: „Siquidem a die, qua **in eius familiaritatem ascendi**, semper incerdibili **benevolentia me complexus es omnemque vim humanitatis in me** non obscure **exercuit**.“²⁸. Izraz **ascendere in alicuius familiaritatem** kod Cicerona ne nalazimo, no postoji **ascendere in honorem**, primjerice: „Sed erit duplex eius omnis ornatus ille admirabilis propter quem **ascendit in tantum honorem eloquentia**“ (Cic. *Orat.*, 125). Fraza **benevolentia aliquem complecti** postoji i kod Cicerona: „Veterem pro eius erga te **benevolentia singularique officio libenter ex tuis litteris complexus sum**...“ (Cic. *ad Brut.*, XX, 3). Frazu **vim alicuius in aliquem exercere** ne susrećemo kod Cicerona.

Govoreći o svome sugovorniku u dijalogu, Andreis piše da je on **in litteris non mediocriter versatus**.²⁹ Glagol *versor, versari* Ciceron ponekad rabi u metaforičkome smislu kao ‘snalaziti se u čemu, biti vješt u čemu’. Primjerice, u sljedećoj rečenici: „no qui quidem non in umbra neque in illius aetatis **disciplinis artibusque versatus est**?“ (Cic. *Flac.*, fr. Med.). Nova fraza nalazi se na sljedećoj stranici u rečenici: „Proinde **rem perstrinxi** quam brevissime, luce tamen verborum addita, ut cum res intelligi primo aspectu possit, tum ne lector verbositate **fastidium contrahat**.“³⁰ **Perstringere** u smislu ‘kratko spomenuti’, nalazimo kod Cicerona u *De oratore*: „... ut de lege Appuleia dicerem, ut quid esset minuere maiestatem explicarem, perquam breviter **perstrinxi** atque attigi“ (Cic. *De Orat.*, II, 201). Frazu **Fastidium contrahere** nisam našao kod Cicerona. Na toj istoj stranici Andreis koristi frazu **alienus a dogmate**³¹. Fraza **alienus a aliqua re**, u smislu ‘tuđ, neprikladan čemu’, česta je kod Cicerona, npr.: „Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a

²⁷ Isto, str. 368.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 370.

³¹ Isto.

matris eius genere et nomine;“ (Cic. *In Verr.*, Act 2, I, 128). Iduća se fraza nalazi tu na istoj stranici: „quasi libri continentes praecepta sapientiae **cecidissent e caelo** nec essent ab hominibus perscripti.“³² Fraza *cadere e caelo*, doslovno ‘pasti s neba’, postoji i kod Cicerona u sličnu obliku: „Itaque omnes nunc in eis locis Cn. Pompeium sicut **aliquem** non ex hac urbe missum sed **de caelo delapsum** intuentur“ (Cic. *Man.*, 41). Kod Andreisa na toj istoj stranici teksta susrećemo kako sugovorniku postavlja pitanje: „Quid igitur obstat inquit quo minus degere iuste sancteque possimus absque cognitione literarum, quandoquidem **iustitiae semina habemus** in natura **insita?**“³³ *Semina alicuius rei* u smislu ‘začeci čega’ postoji i kod Cicerona, npr.: „... de animi bonis accuratius exquirebant in primisque reperiebant inesse in iis **iustitiae semina** primique ex omnibus philosophis natura tributum esse docuerunt...“ (Cic., *Fin.*, IV, 17).

Novu je frazu Andreis uporabio u rečenici: „Nemini eas divinitus contingere, sed querendas esse magno studio atque in iis excellere, nisi quis **longissima spacia aetatis collocaverit**, haud cuique mortalium concessum est.“³⁴ Kod Cicerona postoji izraz *spatia temporum*, npr.: „ex se enim natos comesse fingitur solitus, quia consumit aetas temporum spatia annisque praeteritis insaturabiliter expletur.“ (Cic., *N.D.*, II, 64). Nešto niže Andreis ponovno rabi dvije fraze: „Quod si huic excellentissimo viro, **in quo** multae, **praeclarae artes elucebant**, cuius consilio atque virtute Graecia servata est, qui non dubitavit **iactare se** Rempubicam ex parva posse facere amplissimam et pulentam...“³⁵ Frazu *artes elucere in aliquo* rabi u sličnu obliku i Ciceron: „Atque **in eo non solum ingenium elucere** eius videbatis, quod saepe, etiam si industria non alitur, valet tamen ipsum suis viribus...“ (Cic., *Cael.*, 45). **Se iactare** nalazi se i kod Cicerona: „cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat, quam **se iactare**, quam ostentare, quam nemini in illa causa studio et cupiditate concedere!“ (Cic., *Deiot.*, 28). Na istoj stranici Andreis piše: „Ergo inquit supervacua sunt munera **legesque** parentis naturae ad vitam sancte honesteque degendam, mortalium **animis** ab orbe condito **infixae?**“³⁶ *Aliquid animo infixum* može se naći i kod Cicerona: „Consumptis enim lacrimis tamen **infixus animo** haeret **dolor** bona, inquam, Cn. Pompei Magni voci acerbissimae subiecta praeconis.“

³² Isto.

³³ Isto.

³⁴ Isto, str. 372.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

(Cic., *Phil.*, II, 64). Iduća je Andreisova fraza *miscere colloquia*,³⁷ koju kod Cicerona nisam pronašao. Također u završnome dijelu rečenice Andreis rabi frazu: „...qui ad ea forte aspirant ac veluti ex subiecto flumine **pro libidine haurirent**.”³⁸ Glagol *haurire* Ciceron često koristi metaforički, primjerice: „Si utile rei publicae fuit **haurire me** unum pro omnibus **illam indignissimam calamitatem**, etiam hoc utile est, quorum id scelere conflatum sit, me occultare et tacere.“ (Cic., *Arch.*, 13). U idućoj Andreisovoj rečenici nalazi se izraz *cornicis aetas*³⁹ koji nisam našao kod Cicerona. Nekoliko rečenica poslije Andreis piše: „**Quanti autem momenti** sit bona educatio atque institutio infinitis exemplis declaratur.”⁴⁰ *Quanti momenti* postoji i kod Cicerona, primjerice: „Haec neque cum ego dicerem neque cum tu negares, **magni momenti** nostra esset oratio.“ (Cic., *Ver.*, Act. 2, I, 28). Novu je frazu upotrijebio Andreis u rečenici „Neque **eo dementiae perveni**, ut abhorream a sanis consillis“⁴¹ koju nisam pronašao u Ciceronovu opusu.

Nekoliko rečenica potom Andreis piše: „Quanto satius foret omissis istiusmodi molestiis traducere animum ad hilaritatem, ac **per hos paucos annos sic transcurrere**, quasi vixisse non videremur.”⁴² Frazu *protrčati kroz godine* nisam uspio pronaći kod Cicerona.

Iduća je indikativna Andreisova rečenica ova: „Nunc quid contradicam non **ha-beo prae manibus**.”⁴³ *Habere prae manibus* nisam pronašao kod Cicerona.

Nekoliko rečenica niže Trankvil piše: „Ut aquae segnes immotaeque facile com-putrescunt, ita **corpus** ommis exercitamentis quae bonam valetudinem et vires praestant, haud difficulter **in tabem devolvitur**. Nulla quidem corporis maior la-bes existimatur nimia copia ocii, quo et **animi** quoque vis et **acies** vehementissime labefactatur et obtunditur et quasi rubigine quadam obducitur **stuporemque con-trahit**...”⁴⁴ Frazu *aliquid in tabem devolvi* nisam našao, no postoji slična: „Cui cum pridie frequentes essetis adsensi, postridie **ad spem** estis inanem pacis **devoluti**.“ (Cic., *Phil.*, VII, 14). *Acies animi* odnosno *acies ingenii* nalazi se kod Cicerona: „Ac mihi quidem veteres illi maius quiddam animo complexi plus multo etiam vidisse videntur, quam quantum **nostrorum ingeniorum acies** intueri potest...” (Cic., *de Orat.*, III, 20). Frazološki izraz predstavlja i početak sljedeće rečenice: „**Gravissimi**

³⁷ Isto, str. 374.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto, str. 374-376.

⁴¹ Isto, str. 376.

⁴² Isto.

⁴³ Isto, str. 378.

⁴⁴ Isto.

philosophorum dividunt animam hominis in duas partes...⁴⁵ *Gravis aliquis*, u smislu 'ugledan, značajan' rabi i Cicerona na mnogo mjesta. Evo jednoga: „Horum qui voluntati, commodis, opinionibus in gubernanda re publica serviunt, defensores optimatum ipsique optimates **gravissimi et clarissimi cives** numerantur et principes civitatis.“ (Cic, *Sest.*, 98). Već u idućoj rečenici Trankvilova *dijaloga* nalaze se dvije fraze: „Nam videtur absurdum quam dicimus simplicem, caelestem referentemque dei **similitudinem illam nunc ratione vigere**, nunc **errorum densa caligine circumfundit**.“⁴⁶ *Ratione vigere* postoji i kod Cicerona u sličnu obliku: „...nisi **animus**, ante quam in corpus intravisset, in rerum **cognitione viguisset**.“ (Cic., *Tusc.*, I, 58). Također fraza *caligine aliquid circumfundit* postoji i kod Cicerona: „Praecipue vero fruentur ea, **qui** tum etiam, cum has terras incolentes **circumfusi erant caligine**, tamen acie mentis dispicere cupiebant.“ (Cic., *Tusc.*, I, 45).

U sljedećoj rečenici nalazi se još jedna fraza: „quotidie signis collatis dimicaret nulla vi **animus erigi** posset...“⁴⁷ *Animus erigere* nalazimo i kod Cicerona: „...qui nunc primum post illam flammam aliorum facto et cupiditate excitatam spe vestrae aequitatis **erigere animum** et paulum respirare a metu coepit...“ (Cic., *Clu.*, 200).

Iduću frazu upotrijebio je Trankvil u ovoj rečenici: „Tum ego, ne istud quidem, quo **tibi mos geratur**, conari negligam.“⁴⁸ Fraza *morem gerere alicui* u smislu 'ugoditi kome' postoji i kod Cicerona, primjerice, „Cui sex horas omnino lex dedit, quantum tandem ex his horis detraheret, si **tibi morem gerere** voluisset?“ (Cic., *Flac.*, 82). Trankvil rabi frazu i ovdje: „Unde fit igitur inquit ut tanta studiorum varietas in mortalibus appareat, si animae simplices nudaque demittuntur in corpora, nec quicquam ex superioribus corporis intra **convexa mundi** in eas agit?“⁴⁹ *Convexa mundi* u smislu 'svod svijeta' kod Cicerona nisam pronašao.

Potom pravi frazeološki izraz susrećemo u rečenici: „An dicemus eum nescivisse nisi **ad unum scopum sua tela dirigere**, qui mirabili varietate caelum et terram ornavit?“⁵⁰ Sličnu frazu ima i Ciceron: „Ita fit ut ego qui **tela depellere** et vulneribus mederi debeam tum id facere cogar cum etiam telum adversarius nullum iecerit...“ (Cic., *Pro Q.*, 8).

⁴⁵ Isto, str. 380.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto, str. 386.

⁴⁹ Isto, str. 388.

⁵⁰ Isto, str. 390.

Frazeološki izraz Andreis koristi i ovdje: „... sed omnia cum mensura et ratione quasi ad **lesbiam regulam** facta“⁵¹, koji nisam pronašao kod Cicerona.

Nešto niže u tekstu Trankvila Andreisa nalazi se retorički pitanje s frazom: „Accusabimus ne Deum iniustitiae, quod lenierit brutorum desideria, propositis omnibus ad deorum usum, hominem vero torqueri velit aethernum **cupiditatibus** immodicis **aestuantem**?“⁵² Kod Cicerona se nalazi slično: „Neque ego umquam fuisse tale monstrum in terris ullum puto, tam ex contrariis diversisque atque inter se pugnantibus naturae studiis **cupiditatibusque conflatum**.“ (Cic., *Pro C.*, 13).

Frazeološki se Trankvil izražava i ovdje: „Proinde credendum est Deum non fuisse passurum, **appetitum** quoque rationalem hominis **extendi** in immensum, nisi proposuisset illi finem, quem adeptus, ultra non angeretur.“⁵³ Ni ovu, a ni njoj sličnu frazu nisam našao kod Cicerona. Fraza se nalazi i podužoj rečenici, čiji zadnji dio citiram: „quae nullius mortalis aut oratione exprimi aut **cogitatione complecti** queant.“⁵⁴ *Cogitatione complecti* postoji i kod Cicerona: „...si enim, quod numquam vidimus, id quale sit intellegere non possumus, certe et deum ipsum et divinum animum corpore liberatum **cogitatione complecti** possumus.“ Iduća Trankvilova rečenica koju analiziramo, obiluje frazama: „Omnibus procul dubio, qui conformantes se per omne tempus Dei voluntati iuste sancteque vixerunt? Alioqui stolidi est existimare homines **superbia tumentes, ardentis odio, furentis invidia, flagitiis contaminatos commaculatosque sanguine innoxio, praeda, iniuria, caedibus oppletos**, contra pium et aequum, proculcatis divinis et humanis legibus, parem esse cum innocentibus remunerationem recepturos, qui totam aetatem contrieverunt in liberalibus disciplinis exercendo ingenia, ut **exculto animo virtutibus** partim quietam et laudabilem vitam agerent...“⁵⁵ Nisam našao kod Cicerona ... *superbia tumentes*, međutim, slična frazu, koja donekle odgovara Andreisovu *ardentes odio*, postoji kod Cicerona: „Vidimus eos, qui, nisi odissent patriam, numquam inimici nobis fuissent, **ardentes** tum **cupiditate**, tum **metu**, tum **conscientia**...“ (Cic., *Leg.*, II, 43). *Furentes invidia* kod Cicerona nije zabilježeno, dok *contaminatos flagitiis* postoji u sličnim oblicima, npr: „Quos nondum tantis **parricidiis contaminatos** vix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabilis censes civitati fore?“ (Cic., *Phil*, XII, 15). *Commaculatos sanguine* kod Cicerona nisam pronašao, dok *oppletos aliqua re* postoji: „Sed fuerunt duo consules, quorum mentes angustae, humiles,

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto, str. 390–392.

⁵⁴ Isto, str. 392.

⁵⁵ Isto.

pravae, **oppletae tenebris ac sordibus** nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperii nec intueri nec sustinere nec capere potuerunt...“ (Cic., *Red., Sen.*, 10). Potvrdu posljednje fraze u ovoj rečenici **exculto animo virtutibus** nisam pronašao kod Cicerona ni u doslovnu ni u sličnu obliku. Fraza se nalazi i ovdje: „Atque ea regna, ubi haec immutata sunt, audacibus et nefariis honores et magistratus deferri coepti sunt constat **a stirpe interiisse**.“⁵⁶ Potvrdu ove fraze nisam našao kod Cicerona, no alatom *musaios* teško je potvrditi ili negirati njezino postojanje u sličnu obliku.

U idućoj rečenici Andreis postavlja retoričko pitanje: „Quid putamus Deum aeternae parentem iustitiae non esse aliam **habiturum rationem** innocentium, aliam improborum?“⁵⁷ **Habere rationem alicuius rei** uobičajena je fraza u latinskome jeziku, pa tako i kod Cicerona, primjerice: „Sed nisi tibi aliquem modum tute constitueris, coges oblitum me nostrae amicitiae **habere rationem** meae dignitatis.“ (Cic., *Sul.*, 46).

Fraza se nalazi i u ovoj upitnoj rečenici: „Qui fit igitur, inquit, ut probitas **iaceat in sordibus** et innocentiae nusquam tutus locus sit?“⁵⁸ Kod Cicerona **iacere in sordibus** nisam pronašao.

Opisujući zle sklonosti činovnikā i namjesnikā, Trankvil piše: „... ab his opulentos diripi, pauperes ab illis opprimi, omnia fieri improbe et scelerate **sacraque et profana misceri sursum et deorsum**. Qui **aurium**, inquam, **atque aliarum partium pruritu capiuntur**, his frustra, praefereendo virtutem occines.“⁵⁹ Kod Cicerona **sacraque et profana misceri** nisam pronašao doslovno, ali on rabi vrlo sličnu frazu **sacra et profana spoliare**: „Nemini video dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia **sacra profanaque** omnia et privatim et publice **spoliarit**...“ (Cic., *Ver.*, Act. 2, V, 1). Izraz **sursum et deorsum** kod Cicerona je prilično rijedak, no ipak postoji na nekoliko mjesta, npr.: „...sed multa. philosophia **sursum deorsum**. si quid est, est in Aristo, apud quem eram“ (Cic., *Att.*, V., 10, 5). **Capiuntur pruritu** kod Cicerona nije zabilježeno, ali postoje slične fraze s pasivnim oblicima glagola *capio*, *capere*, primjerice: „Nam et **uoluptate capiuntur** omnes, quae etsi est inlecebra turpitudinis, tamen habet quiddam simile naturalis boni...“ (Cic., *Leg.*, I, 31).

Andreis ponovno rabi retoričko pitanje s frazom: „Si opus est pecunia ad classem instruendam exercitusque comparandos, num probi hominis in eius conquisitione

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto, str. 394.

utentur opera, quem citius **de vita** quam de officio **deduces?**⁶⁰ Kod Cicerona nisam pronašao *de vita deducere*, no postoji *de fide deducere* (Cic., *Ver.*, Act. 1, I, 25), *ab religione deducere* (Cic., *Ver.*, Act. II, 4, 12), *de statu deducere* (Cic., *Ver.*, Act. II, 2, 10). Iduću frazu nalazimo u rečenici: „Itaque caeca quadam libine iudicioque plerunque stolido modo dant divitias, modo eripiunt, nunc evehunt ad honores, nunc **detrudunt ad ignominiam...**“⁶¹ Ovu frazu nisam pronašao kod Cicerona. Dvije fraze nalaze se u Andreisovoj rečenici: „Non dubitemus igitur, postquam **cognitum habemus**, Dei bonitatem et iustitiam non esse nomina vana et irrita, eorum animas, qui in corpore vixerunt, tanquam extra corpus vixissent, ad Deum esse redituras, ubi **sarcina corporis liberati** fuerint ibique mercedem iocum esse recepturas...“⁶² *Cognitum habere* rabi i Ciceron, npr.: „Tum Brutus: etsi satis, inquit, mihi videbar **habere cognitum** Scaevolam ex iis rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio...“ (Cic., *Brut.*, 147). *Sarcina corporis liberati* ne postoji kod Cicerona.

U idućoj rečenici Andreis nastavlja: „Est autem palam omnibus non fieri iudicium de recte improbeque factis, tantisper dum **corpori sumus alligati...**“⁶³ Ni ovu frazu Ciceron ne rabi.

U sljedećoj rečenici nalazimo nekoliko fraza: „Quae ut Dei quasi simulacrum est, ita nos ab iniquatione sordium rerumque terrenarum concupiscentia dehortando iubet, contemptis **fluxis et caducis**, quae **pertrahunt in interitum, defigere animum in virtute** atque in divinarum rerum contemplatione **totos occupari.**“⁶⁴ Ciceron ne koristi *fluxis et caducis*, kao ni *pertrahere in interitum*, dok *defigere animum* ima: „... adversantur enim primum quod parum **defigunt animos** et intendunt in ea quae perspicua sunt...“ (Cic., *Luc.*, 46). *Totum occupari* ili *totos occupari* kod Cicerona nije zabilježeno. Posljednja rečenica ovoga Andreisova filozofskoga djela također sadrži frazu: „Iam **receptui canamus**, quod restabat, inquam, ad explicandum, alio die prosequemur.“⁶⁵ Posljednja fraza koju analiziramo zabilježena je na više mjesta kod Cicerona. Evo jednoga od njih: „...neque ea signa audiamus, quae **receptui canunt**, ut eos etiam revocent, qui iam processerint.“ (Cic., *Rep.*, I, 3).

Ukupno je u tekstu uočeno 56 fraza, što u prosjeku iznosi 2,15 po tiskanoj stranici. Od toga je 14 potpuno istih kao kod Cicerona, dok je 20 sličnih.

⁶⁰ Isto, str. 394.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto, str. 396.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto, str. 398.

⁶⁵ Isto.

Zaključak

Filozofija Franje Trankvila Andreisa, izražena u njegovim djelima *Dialogus Sylla* i *Philosophandumne sit*, potpuno se uklapa u suvremene humanističke filozofske tijekove i nazore. Poput drugih humanističkih filozofa koji pišu rasprave raznih forma o smislu ljudskoga života, ljudskoj svrsi, pa time i sreći, i on nužno dolazi na temu najboljega načina življenja.

Humanizam i renesansa razdoblja su svojevrsne duhovne dezorijentiranosti čovjeka nezadovoljna dogmatskom duhovnom prošlošću (u kojoj je Crkva ne samo određivala ono što je istinito već i određivala same gabarite razmišljanja, mentalne horizonte), a ujedno i nespemna posve odbaciti tradicionalna učenja i vjerovanja. Ako bi se sintagmom *regnum gratiae* nazvalo ovu dogmatsku tradiciju, a sintagmom *regnum naturae* poštivanje prirode, odnosno prirodnih čovjekovih poriva, i življenje isključivo na osnovi onoga što čovjek prirodno i prirodi imanentno može shvatiti, onda Trankvil Andreis, kao i mnogi drugi humanistički i renesansni mislioci, nalazi se u svojevrsnu međuprostoru između ta dva *regna*, u *regnum hominis*. *Regnum hominis* u Andreisovu slučaju, na osnovi dijaloga *Philosophandumne sit* označavao bi način življenja u kojemu čovjek poštuje prirodu i njezine zakone, no (vodeći se natprirodnim načelima pravednosti, pobožnosti i svetosti) nadilazi ih, kao što duša nadilazi tijelo ili kao što Bog kao stvoritelj svega nadilazi prirodu. U tom nadilaženju prirode razum, kao najuzvišeniji dio ljudske duše, da bi zavladao ostalim nižim dijelovima duše, more biti obrazovan, oplemenjen filozofijom. Filozofijom razum stječe spoznaju pravednoga, što mu onda omogućuje život proživljen u vrlini. Nagradu pak života proživljena u vrlini Trankvil Andreis vidi u transcendentnom, u životu izvan tijela, dakle, u životu nakon prirodne smrti.

Uspoređujući Andreisovu frazeologiju u djelu *Philosophandumne sit* s Ciceronovim opusom, može se zaključiti da postoji bitna povezanost, odnosno da se i u ovome dijalogu potvrđuje da je Trankvil Andreis zaista pravi „ciceronovac“. Neke Andreisove fraze evidentno su produkt čitanja tekstova kršćanske provenijencije, primjerice *sarcina corporis liberatus* ili *corpori esse alligatus*.

Dijalog Philosophandumne sit obiluje frazama, što je i razumljivo s obzirom na apstraktnost teme, pa se Andreis frazama trudi čitatelju biti što razumljiviji i životniji. Kao što je prikazano u drugome dijelu rada, od 56 Andreisovih fraza 34 se nalaze i kod Cicerona što u doslovnome (14), što u sličnome obliku (20), dok preostale 22 Ciceron ne koristi. Ta činjenica, glede Andreisove uporabe i izgradnje vlastite frazeologije, navodi na zaključak kako je bio pod velikim Ciceronovim utjecajem.

FRANCIS TRANQUILLUS ANDREIS AS A PHILOSOPHER WITH REVIEW ON CICERON PHRASES IN THE PHILOSOPHANDUMNE SIT DIALOGUE

Abstract

The following thesis strives to elaborate on the philosophical position of the Trogir born Francis Tranquillus Andreis (1490-1571), based on his philosophy dialogue Philosophandumne sit, printed in 1545. Following the brief description of the historical and reflexive context of writing this work, it proceeds to the very content and interpretations of the Philosophandumne sit discussion, where Andreis's stance is placed in the context of the contemporary humanities-renaissance philosophy currents. The dialogue Philosophandumne sit is in fact a discussion on well-being, namely the human objectives and purposes, as well as one's pursuit happiness.

It is evident from the dialogue that Andreis proposes a lifestyle in unison with nature and natural laws. However, led by the supernatural principles of justice, piety and holiness, he goes beyond them. In that outgrowing the nature, ratio, as the most elevated aspect of human soul, ought to be enlightened and graced with philosophy, in order to subdue the lesser aspects of the soul. Through philosophy, one achieves the cognizance of justice, which then enables them a life in virtue. The reward of virtuous living, Andreis sees in the transcendent, namely, in the afterlife.

The second half of the thesis compares the perceived phrases in dialogue with the ones in Cicero's prose opus using the Musaios computer software platform. Following the analysis, it is to be concluded that Andreis wrote under Cicero's stylistic influence.

Keywords: *Tranquillus Andronicus; Philosophandumne sit; Cicero; Croatian Latinism; Renaissance philosophy.*

